

ZGODOVINA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

16. STOLETJE

Najstarejše objavljeno besedilo v slovenskem jeziku so Brižinski spomeniki, ki je sestavljeno iz treh besedil. Prvi in tretji spomenik sta obrazca za splošno spoved, drugi pa je pridiga o pokori in grehu. Brižinske spomenike hranijo v bavarski državni knjižnici v Munchnu. Iz pisave so razbrali, da so bili brižinski spomeniki napisani med letoma 972 in 1039 na zgornjem Koroškem. **V brižinskih spomenikih je zapisana zgodnja slovenščina, njihova govorna podlaga pa je obredni jezik na slovenskem Koroškem v 10 stoletju.**

Rateški rokopis (Celovski rokopis) je iz druge polovice 14 stoletja. Vsebuje tri verska besedila: očenaš, zdravomarijo in apostolsko vero. Napisan je v gotici.

Stiški rokopis vsebuje več besedil, štiri so v slovenščini (obrazec splošne spovedi, kitica velikonočne pesmi, predpridižni klic in politev k mariji), besedila so bila napisana v 15 stoletju po starejših predlogah, prevedena iz latinščine.

Prve slovenske besede so bile natisnjene v nemški pesmi vojaških najemnikov na letaku leta 1515. Prve tiskane knjige v slovenščini pa so povezane s protestantsko versko reformacijo, ko sta izšle knjigi abecednik in katekizem.

Prve besede so bile natisnjene v gotici, nato pa sta jih dopolnila Trubarjeva sodobnika **Sebastjan Krelj** in **Adam Bohorič** – po slednjem imenujemo bohoričico (v bohoričici je izšlo nekaj Trubarjevih del – ta evangeli sv. Matevža, Cerkovna ordninga, ta celi novi testament in hiša postila). Slovenščina je bila močno narečno razcepljena.

Trubarjev knjižni jezik je utrdil **Jurij Dalmatin** s prevodom celotnega svetega pisma, izdanega pod pokroviteljstvom kranjskih, štajerskih in koroških deželnih stanov. V 16 stoletju sta poleg Trubarjevega Abecednika izšla še dva jezikovna priročnika: slovnica in slovar. Prvo slovnico je napisal **Adam Bohorič**, izšla pa je z naslovom Zimske urice proste. Napisana je v latinščini, strokovnem razpravljalnem jeziku v 16 stoletju. Ponatiskali so ga še v 18 stoletju.

17. STOLETJE IN PRVA POLOVICA 18 STOLETJA

To obdobje imenujemo protireformacija in obdobje katoliške obnove, saj je bilo konec 16 stoletja protestantizem uradno prepovedan, zažigali so tudi knjige.

Kljub uničenju protestantskih knjig, pa se je njihovo jezikovno izročilo v prvi polovici 17 stoletja nadaljevalo. Ohranjevalec protestantskega jezika je bil ljubljanski katoliški škof **Tomaž Hren**, glavni protireformator na Kranjskem.

Proti koncu 17 stoletja še bolj pa v 1 polovici 18 stoletja se je spet razmahnilo izdajanje slovenskih knjig z versko vsebino za duhovnike. Tedaj je bila najbolj razširjena besedilna vrsta pridiga. Najboljši slovenski pridigar je bil **Janez Svetokriški**, pridige je izdal v zbirki sveti priročnik. Znani pridigarji so bili tudi **Matija Kostelec**. Pridige so baročne – številne figure.

DRUGA POLOVICA 18. STOLETJA

To je obdobje razsvetljenstva. V tem obdobju se je začelo večati število tiskanih del, ta niso bila samo verska, ampak tudi posvetna.

Eno pomembnejših del iz tega obdobja je katoliški prevod svetega pisma, ki ga je pripravil **Jurij Japelj**.

Ker je bilo natisnjenih veliko del, in so si pisci želeli pridobiti čim več bralcev, so pisali v jeziku svoje dežele in tako so se pojavile **različice slovenskega knjižnega jezika**. Najbolj oddaljena je bila **prekmurska različica**, katere utemeljitev je bil protestantski pastor **Štefan Kuzmič**.

Marko Pohlin je v nemško pisani slovnici obravnaval **osrednji knjižni jezik**. **Ožbalt Gustman** je v nemško pisani slovnici obravnaval **koroško različico knjižnega jezika**, **Jurij Zelenko** pa je v dvojezično pisani slovnici obravnaval **štajersko različico**.

Konec 18 stoletja so začela izhajati tudi druga strokovna dela – **Kuharske bukve** in **Babištvo** ali **porodničarski vuk za babice Valentina vodnika**, s prevajanjem patentov pa se je razvijalo slovensko **upravno – pravno strokovno izrazje**. Preprostejši slovenski bralec, pa je se v tem obdobju srečal s **publicističnimi besedili** – Vodnik je izdajal almanaha Veliko pratiko in Malo pratiko, ter Ljubljanske novice. V obdobje razsvetljenstva pa sega tudi začetek **posvetnega pesništva** – z almanahom Pisanice od lepeh umetnost Janeza Damascena Deva in **posvetne dramatike** – s komedijama Županova Micka in Ta veseli dan ali Matiček se ženi Antona Tomaža Linharta.

PRVA POLOVICA 19. STOLETJA

To obdobje velja za obdobje poglobljenega razmišljanja o slovenskem jeziku. Svoje delo je nadaljeval Valentin vodnik, ki ni bil le pesnik, urednik... ampak tudi slovnicař. To je obdobje Ilirskih provinc v katerem je bila slovenščina priznana kot uradni jezik in je postala učni jezik v šolah, zato je bilo treba pripraviti učbenike v slovenščini. Valentin Vodnik je zato izdal prvo slovnico napisano v slovenskem jeziku leta 1811. Jernej Kopitar je tri leta prej izdal Slovnica slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem. **Kopitar je v njej zahteval enoten knjižni jezik za vse Slovence, pozival pa je tudi k reformi pisave – vsak glas svojo črko**.

Prizadevanje za izboljšanje slovenske pisave se je končalo leta 1845, ko se je dokončno uveljavila gajica. Za mirno vpeljavo gajice ima velike zasluge predvsem Janez bleiweis, urednik Kmetijskih in rokodelskih novic.

Ne le pisava, ampak tudi knjižni jezik ni bil enoten, zato je leta 1848 s »pomladnjo narodov« in prvim slovenskim političnim programom »Zedinjena Slovenija« spodbuda za poenotenje jezika. Slovenski izobraženci so v programu zahtevali svobodno rabo slovenščine, oz enake pravice zanjo, kot jih je imela nemščina.

DRUGA POLOVICA 19. STOLETJA

Boj za slovenščino v uradih, na sodiščih in v šolah ni bil uspešen v programu Zedinjena Slovenija, vendar boj za slovenščino ni zamrl. Fran Levstik si je močno prizadeval za uveljavitev slovenščine. **Anton Janežič**, profesor v Celovcu, je bil urednik raznih revij, med njimi tudi **Slovenskega glasnika**. Janežič je prvič izdal **Slovensko slovnico s kratkim pregledom slovenskega slovstva, ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence**, za dijake gimnazije in realke, doživela je deset poizdaj.

Stanislav Škrabec je **utemeljil sodobno slovensko pravorečje**, torej bi se naj črka brala tako, kot je zapisana in sicer ne glede na to, v katerem položaju stoji.

Fran Levec je **izdal Slovenski pravopis**, prvi slovenski pravopisni priročnik v samostojni knjigi.

20. STOLETJE

Pritisk srbohrvaščine se je kazal v neenakopravnosti slovenskega jezika v skupščini po šestojanuarski diktaturi.

Med drugo svetovno vojno sta nemški in madžarski okupator na Slovenskem izvajala ostro asimilacijsko politiko, kar je pomenilo, da slovenščina ni imela nobenih pravic, razen pod Italijani, zato je imel velik pomen odpor proti okupatorju.

Po drugi svetovni vojni se je sicer raba slovenskega knjižnega jezika močno razmahnila (književnost, znanost, publicistika, gledališče, radi, televizija), opazen pa je tudi bil razvoj govornega jezika.

Z osamosvojitvijo leta 1991 je slovenščina postala državni in uradni jezik v republiki Sloveniji.